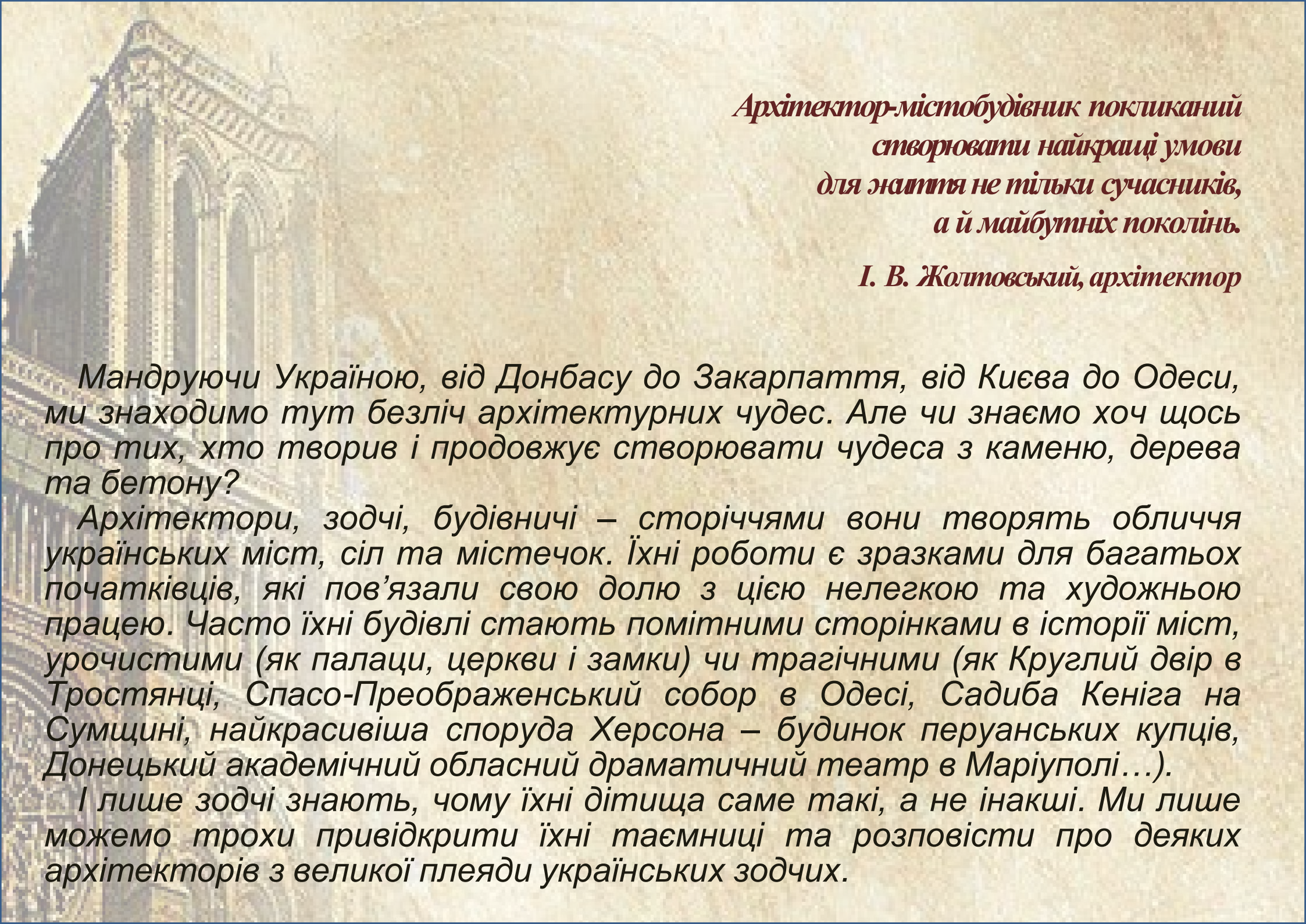

Відомі зодчі України

Частина II

*Архітектор-містобудівник покликаний
створювати найкращі умови
для життя не тільки сучасників,
а й майбутніх поколінь.*

І. В. Жолтовський, архітектор

Мандруючи Україною, від Донбасу до Закарпаття, від Києва до Одеси, ми знаходимо тут безліч архітектурних чудес. Але чи знаємо хоч щось про тих, хто творив і продовжує створювати чудеса з каменю, дерева та бетону?

Архітектори, зодчі, будівничі – сторіччями вони творять обличчя українських міст, сіл та містечок. Їхні роботи є зразками для багатьох початківців, які пов'язали свою долю з цією нелегкою та художньою працею. Часто їхні будівлі стають помітними сторінками в історії міст, урочистими (як палаци, церкви і замки) чи трагічними (як Круглий двір в Тростянці, Спасо-Преображенський собор в Одесі, Садиба Кеніга на Сумщині, найкрасивіша споруда Херсона – будинок перуанських купців, Донецький академічний обласний драматичний театр в Маріуполі...).

І лише зодчі знають, чому їхні дітища саме такі, а не інакші. Ми лише можемо трохи привідкрити їхні таємниці та розповісти про деяких архітекторів з великої плеяди українських зодчих.

*Ніколаєв Володимир Миколайович:
«Спадок визначного зодчого»*

Володимир Ніколаєв – одне з тих імен, без яких сучасний Київ годі собі уявити. Архітектор народився 19 лютого 1847 року в Царському Селі. У 23 роки закінчив Петербурзьку Академію мистецтв з срібною медаллю і через два роки переїхав до Києва – будувати завод з виробництва пива. Місцевість для будівництва була не дуже придатною – над стародавньою Кирилівською вулицею

нависала величезна гора, з-під землі били джерела. І тут підтвердилося, що інженерний талант молодого архітектора не поступається його мистецьким талантам. Митця помітили. Талановитий, діловий, рішучий і дуже енергійний, а до того ще й непідкупний В. Ніколаєв стає головним архітектором міста.

За майже 40-річне життя у Києві він збудував: 27 громадських будівель, 18 церков, численні притулки, навчальні заклади, промислові підприємства і 4 пам'ятники.

У доробку архітектора – пам'ятник Богдану Хмельницькому. При його побудові митець був поставлений перед дилемою: у стислі строки за мінімальні кошти спорудити «пристойний» монумент. Архітектор блискуче

вийшов з цієї ситуації, зробивши лаконічнішим і дешевшим помпезний проєкт скульптора Михайла Мікешина: замість суцільної брили постамент пам'ятника склали з невеликих кам'яних квадратів.

Найбільшу художню цінність у творчості митця являють храми (яких він звів у Києві та Київській єпархії понад 80). З 1876 року йому довелося рятувати недобудований Київський Володимирський собор, у якого десять років перед тим тріснули арки та склепіння. Після завершення будівництва у 1896 році Володимира Ніколаєва нагородили орденом Святого Володимира IV ступеня і спадковим дворянством.

Серед найвідоміших його творінь – Трапезна церква Києво-Печерського монастиря, Покровська церква і Миколаївський собор Покровського жіночого монастиря, церква Вознесіння на Байковому кладовищі в багатьох інших, не кажучи вже про ті, що не збереглися.

Володимир Ніколаєв також очолював спорудження київського Оперного театру (1896-1901 рр., архітектор В. Шретер), брав участь у спорудженні Політехнічного інституту, масштабних роботах з реставрації Софійського та Михайлівського соборів, Андріївської церкви.

Митець був автором первинного проєкту і керував перебудовою особняка Федора Терещенка. Цікаво, що в закінченому вигляді

Церква Вознесіння на Байковому кладовищі

Особняк Федора Терещенка

будівля прийняла асиметричний вигляд – у зв'язку з тим, що була збережена ліва частина особняка, зведеного за первинним задумом. Із 1922 року тут розміщена Київська національна картинна галерея.

Особняк Гальперіна вважається одним із найкращих зразків забудови Липок кінця /І/ століття. Композиція особняка формами і декором нагадує венеціанські палаці епохи Відродження, з таким же ритмічним розміщенням вікон та оздобленням. У 1970-х роках його передали Верховній Раді УРСР і з'єднали підземним тунелем із будівлею Верховної Ради, деякий час тут розташовувався урядовий Будинок прийомів. За незалежної України в особняку розміщуються постійні комісії Верховної ради України.

Особняк Гальперіна

Особняк Лібермана

Особняк Лібермана Володимир Миколайович збудував у 1879 році, а потім перебудував його на замовлення київського купця та цукрозаводчика Симхи Лібермана у модному на той час стилі неоренесанс. Сьогодні цей будинок більш відомий як осідок Спілки письменників України.

За проектом Ніколаєва Будинок купецького зібрання був збудований як Будинок купецьких зборів. Тут відбувалися бали-маскаради, сімейні свята, благодійні

Будинок купецького зібрання

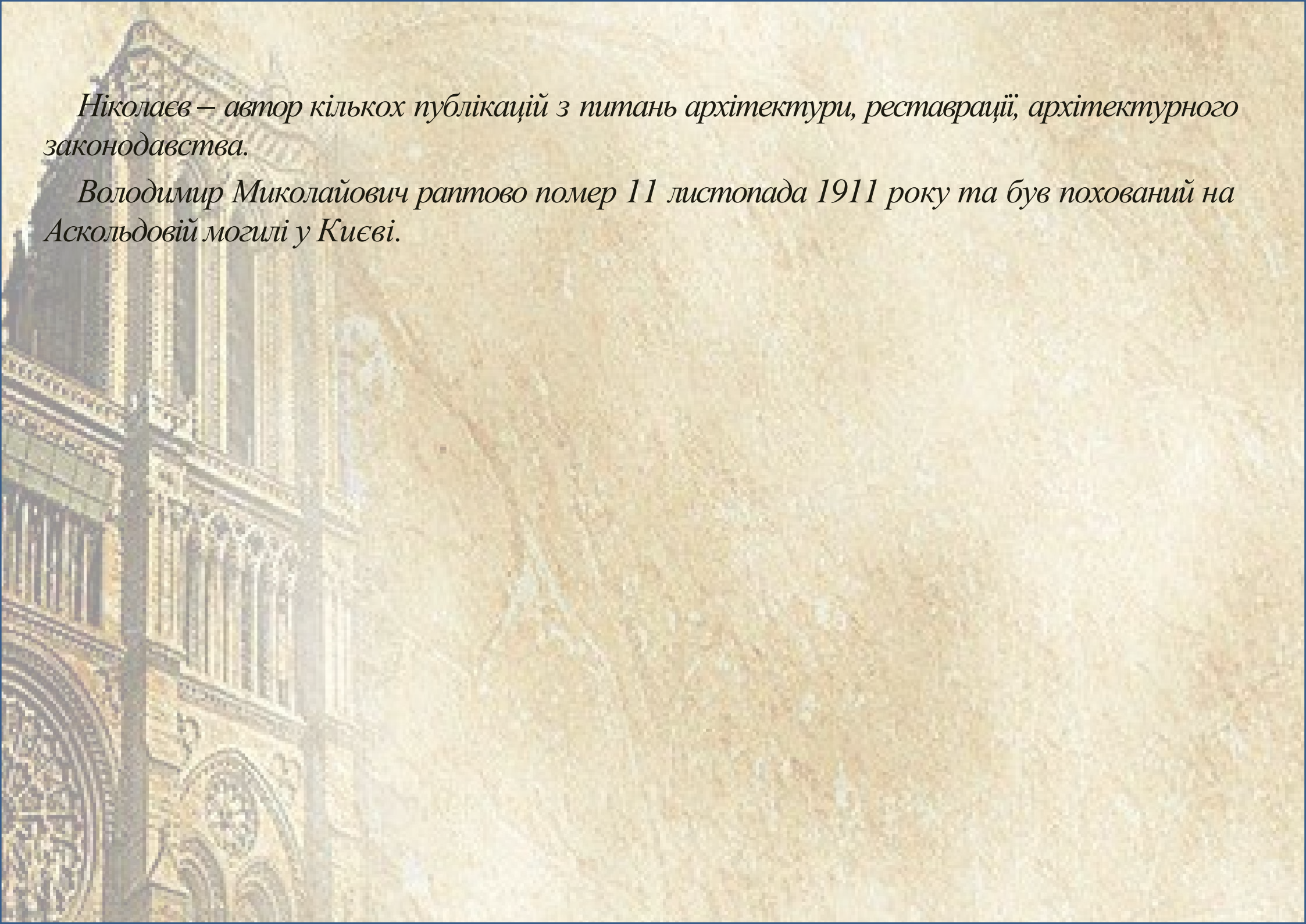
лотереї, літературні та музичні вечори. Київська філармонія розпочала свою роботу в цьому приміщенні вже в 1944 році.

НДСЛ «Охматдит»

У 1891 році архітектор розпочав роботу над проектом майбутньої лікарні на 50 ліжок. За три роки на кошти відомого підприємця та мецената Ніколи Терещенка у Києві відкрили Київську безоплатну Цесаревича Миколая лікарню для чорноробів та незаможних людей. Зусиллями засновників було побудовано сучасний на ті часи лікарняний заклад, оснащений всім необхідним для здійснення лікувального процесу, який також мав бактеріологічну лабораторію, дезінфекційну камеру з текучою парою, парові котли для приготування їжі. Як відомо, нині приміщення успішно функціонує – тут розміщується Національна дитяча спеціалізована лікарня МОЗ України «ОХМАТДИТ».

Незважаючи на таке бурхливе творче життя, Володимир Ніколаєв встигав ще серйозно займатися громадськими справами. Обирався гласним Міської думи, був членом міської управи. Очолював Київське літературно-артистичне товариство, був першим головою архітектурного відділу Технічного товариства, директором київського відділення Російського музичного товариства, одним із засновників та директором Київського художнього училища.

Ніколаєв – автор кількох публікацій з питань архітектури, реставрації, архітектурного законодавства.

Володимир Миколайович раптово помер 11 листопада 1911 року та був похований на Аскольдовій могилі у Києві.

*Альошин Павло Федотович:
«Академік архітектури»*

Педагогічний музей, «Замок зітхань», Будинок лікарів – будівлі, які стали своєрідними візитівками їх автора, видатного українського зодчого Павла Федотовича Альошина.

Народився митець в Києві 15 лютого 1881 року в родині відомого купця. У 17 років юнак вступив до Петербурзького інституту цивільних інженерів. Ще студентом Павло склав і видав альбом «Архітектурні ордери», який багато років служив основним посібником у справі вивчення архітектури. У 1904 році закінчив Інститут з відзнакою за найкращий архітектурний проєкт, нагородою за найкращий звіт і званням громадянського інженера. Після закінчення інституту молодий архітектор отримав запрошення від найсолідніших замовників. Альошин не хотів бути «одним з...». Він прагнув стати в Києві кращим із кращих. І це йому вдалося. У 1917 році Альошин по закінченню Академії мистецтв у Петрограді зі званням митця-архітектора на кілька років стає головним архітектором Києва.

Павло Федотович автор більш ніж десяти архітектурних шедеврів. Працював у кожному з усіх можливих архітектурних стилів першої половини ХХ століття: неокласицизм, неороманський стиль, необароко, конструктивізм.

Чи не головною роботою архітектора історики містобудування вважають будівлю Педагогічного музею цесаревича Олексія. Навесні 1917 року тут була штаб-квартира Центральної Ради, потім тривалий час розташовувалася експозиція української філії центрального музею Леніна. Сьогодні в будівлі міститься Будинок вчителя і Музей педагогіки України.

Наступним проектом архітектора став особняк сім'ї Ковалевських, який називають ще «палацом зітхань» та «арабським будиночком». Під час зведення будинку розгорілися неабиякі пристрасті. Навіть заможному Ковалевському будівля обійшлася дуже дорого: остаточний кошторис у два з половиною рази перевищив початковий. І замовник написав Альошину, що художні вимоги митця позбавляють його сну та апетиту. Все-таки

будинок збудували, і в ньому оселилися Микола Ковалевський з дружиною. Про їх велике кохання люблять розповідати київські екскурсоводи, як і про кімнату у вигляді купейного вагону – адже пара познайомилася в потязі.

У 1930-ті роки Павло Альошин спроектував багато відомчих і кооперативних будинків. Один із найвідоміших – «будинок лікаря» для медичної професури, у якому тривалий час жав сам архітектор. Тут усе було продумано до дрібниць – не лише планування

приміщень, а навіть зручні, раціональні форми віконних фрамуг і дверних ручок. А перед входом знайшлося місце для палісадничка.

«Людина, – казав Павло Федотович, – повинна заходити до свого будинку не із запиленої вулиці, а з квітучого саду».

«Будинок лікаря» навіть потрапив до Британської енциклопедії як зразок конструктивізму.

Також Альошин є автором будівлі колишньої Ольгинської жіночої гімназії (нині Національна академія наук України). Спроектував в Криму курорт-сад «Комперія», розробив проєкт планування м. Мурманська. У післявоєнний час займався відбудовою «червоного корпусу» університету ім. Т. Шевченка, допомагав відновлювати Маріїнський палац. Авторитет Павла Альошина в колі фахівців був непохитним. Рахувалися з ним і можновладці – як до революції, так і в радянські часи.

Павло Федотович був і головним архітектором Києва. Обіймав посаду професора Київського архітектурного інституту, та Київського художнього інституту. Обирався дійсним членом Академії архітектури. Альошину було присуджено П'яту премію за конкурсний проєкт відбудови Хрещатика.

Помер архітектор 7 жовтня 1961 р. після інсульту. Похований у Києві на Лук'янівському кладовищі.

Григорович-Барський Іван Григорович: «Творець українського бароко»

Серед майстрів українського бароко почесне місце посідає киянин Іван Григорович Григорович-Барський.

Митець народився 1713 року в м. Літковичі на Поділлі в заможній родині крамаря. Згодом сім'я переїхала до Києва. Вищу освіту Іван здобував у Києво-Могилянській академії, де отримав різнобічні світські знання, а також опанував основи архітектурно-художнього мистецтва. Працював інстигатором (прокурор, обвинувач) і, ймовірно, виконував обов'язки міського архітектора. Також був депутатом Київського магістрату та батьком 15-ти дітей.

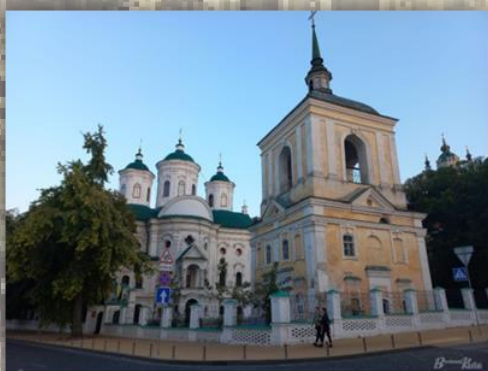
В історію українського мистецтва Іван Григорович-Барський увійшов як архітектор-новатор, і став чи не найяскравішим представником стилю українського бароко. Зодчий був творцем оригінальних типів культових та світських споруд у Києві та інших містах України. Для творчості архітектора властиві багатство композиційних прийомів, мальовнича пластика фасадів та рослинні орнаменти в стриманому, витонченому декорі.

Одне з перших творінь Івана Григоровича-Барського – павільйон-фонтан на майдані перед будинком магістрату. Туди надходила вода з першого водопроводу в Києві: вона витікала з посудини, яку тримав

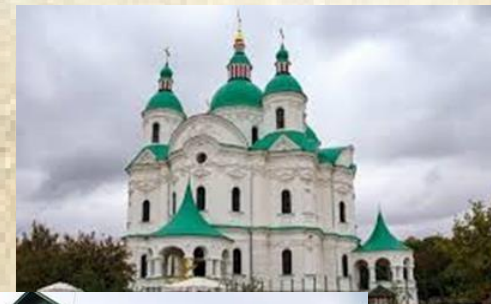
янгол і над яким зодчий збудував вишуканий цегляний павільйон із статуєю апостола Андрія на даху. На початку /I/ століття янгола замінили Самсоном, який роздирає пащу леву.

Навколо збудованої раніше кам'яної церкви Святих Костянтина і Єлени Григорович-Барський збудував галерею і звів кам'яну дзвіницю. Більша частина храму була знищена. Від усього комплексу будівель залишилася тільки каплиця Святого Дмитрія, без куполу, яку їй збудував архітектор.

Григорович-Барський є автором багатьох сакральних і цивільних споруд. Найкращим творінням будівничого називають Покровську церкву. Архітектор збудував її двоярусною. Верхній ярус був головним, а нижній повинен був виконувати функції теплої церкви.

Зберігся, хоч і дуже перебудований, «городской магазин» – колишній хлібний склад по вулиці Братській, збудований архітектором на замовлення магістрату на випадок неврожаю. Біля Межигірської вулиці збудував старий гостиний двір у формі каре, проте його, як і келії Грецького монастиря та будинок Юрія Дранчева, що стояли на Контрактівій площі, давно втрачено.

Зодчий будував не тільки в Києві. Зокрема, на замовлення

родини Розумовських споруджував комплекс собору Різдва Богородиці в Козельці, багато та щиро декорований ліпниною.

Творчість архітектора відіграла помітну роль у розвитку українського бароко другої половини /VIII століття. На думку Б. Яремченка, її дослідника:

Григорович-Барський ніколи не був простим наслідувачем, а прагнув зберегти творчу індивідуальність, історичні традиції української архітектури.

Іван Григорович-Барський помер 10 вересня 1791 року у віці 78 років. Похований на Подолі біля відбудованої ним церкви Богородиці Пирогової. Про видатного архітектора режисер Валентин Соколовський у 1996 році зняв документальний фільм «Іван Григорович-Барський».

Академік архітектури Олексій Миколайович Бекетов та його надбання

Геніальний архітектор, талановитий художник і будівельник, чудовий педагог Олексій Миколайович Бекетов є нащадком дворянського древнього роду. Він народився 3 березня 1862 році в Харкові в сім'ї Миколи Миколайовича Бекетова – академіка, засновника фізико-хімічної науки, професора Харківського університету. У Харкові закінчив Перше реальне училище, паралельно відвідуючи приватну школу малювання. Вищу освіту отримав у Санкт-

Петербурзькій Академії Мистецтв, закінчивши архітектурний факультет. Відмовившись від усіх принадних пропозицій молодий зодчий повернувся у свій рідний Харків, «...щоб віддати йому всі мої здібності».

Першим кроком на шляху до визнання став будинок комерційного училища, будівля, зведена за проектом О. Бекетова в його рідному Харкові. Сьогодні вона є головним корпусом Національного Університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого».

Проекти найважливіших будівель, що служили справі народної освіти для Харкова, було виконано Олексієм Миколайовичем безкоштовно. Це

проект «Громадська бібліотека на 2 млн. томів», за яку йому було присуджено вчене звання академіка архітектури, нині ХДНБ ім. В. Г. Короленка і проект будівлі Харківської жіночої недільної школи Х. Д. Алчевської, тепер тут відкрита Виставкова зала Харківського художнього музею.

Харків пишається бекетовською спадщиною. Зодчий спроектував понад сорок монументальних громадських і житлових будівель – яскравих пам'ятників архітектури /І/ – // ст., які прикрашають першу столицю України. Особливо пишаються харків'яни площею Конституції (раніше її назва Миколаївська). Сім прекрасних будинків, побудовані митцем, майстерно вписувалися в навколишнє середовище, вражаючи своїми пропорціями, і органічно, співіснували з іншими будинками, гармонійно доповнюючи один одного.

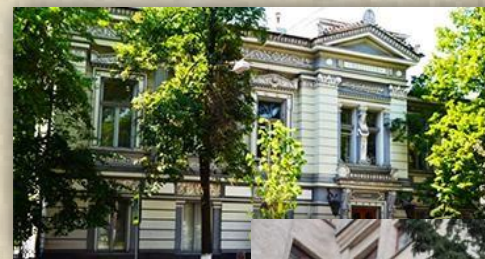
Одним з найяскравіших представників неокласицизму в Харкові є будівля Харківської медичної спільноти, побудована за також за проектом Бекетова. Масштабність будівлі була настільки вражаючою, що її відразу ж «охрестили» «Палацом медицини». Сьогодні у будівлі розташований НДІ мікробіології і імунології імені І. І. Мечникова.

Особняки були модним характерним жанром архітектури кінця /І/ початку //

століття. За проєктами архітектора було збудовано більше десяти будинків для інтелігенції. Серед них були родинні будинки самого Бекетова, Алчевсьвських, Игнатіцева, Піснячевського, Сомова. У більшості приватних особняків сьогодні розташовуються різні установи.

У співпраці з скульптором Андреолетті, Бекетовим було створено пам'ятник видатному українському вченому-просвітнику, винахіднику, Василю Каразіну, який знаходиться біля входу в Харківський національний університет.

За планом митця в Одесі було збудовано селянський санаторій на Хаджибеевському лимані, а в Алушті – з'явився будинок відпочинку для працівників Тресту «Главспирт», та готель «Ріца» у Гаграх. Після революції за задумом Бекетова побудовано електротехнічний корпус Харківського технологічного інституту, житловий будинок працівників Південної залізниці,

виконано конкурсні проекти будівлі Держспрому, Палацу техніки ПЗД, зроблено надбудову й оформлення фасаду Держбанку, споруджено житловий будинок співробітників ЦК КПБУ в Києві та інші.

Олексій Миколайович Бекетов завзято й плідно працював до кінця життя, завжди був вірний своєму принципу:

«Архітектор повинен розмовляти тільки з пером і логарифмічною лінійкою в руках».

Пішов з життя Олексій Миколайович у віці 79 років в Харкові 23 листопада 1941 року.

*Дмитренко Юрій Мелентійович –
найобдарованіший одеський архітектор*

Український архітектор Дмитренко Юрій Мелентійович по праву посідає одне з перших місць у числі архітекторів Одеси. Він народився 23 березня 1858 році в Одесі. Закінчив місцеву Рішельєвську гімназію та Рисувальну школу Товариства красних мистецтв, де пізніше працював викладачем. Потім навчався в Петербурзькій академії мистецтв на відділенні живопису. По закінченню закладу працював в майстерні помічником архітектора О. Бернардацці над проєктом нового міського театру в Одесі. Був першим головою Одеського відділення Російського товариства архітекторів-художників. Перед смертю переїхав на Середній фонтан на власну дачу на ділянці Новікова, де помер 5 липня 1918 році.

Дмитренко є автором понад 70 будинків у Одесі, переважно проєктуючи міські громадські будівлі і декілька споруд для Православної церкви.

За проєктом зодчого відбулося урочисте відкриття безплатної народної читальні. Сьогодні – це сучасна Одеська центральна міська

бібліотека імені Івана Франка. Невелика одноповерхова будівля читальні була виконана у вигляді трикутника. Фасади були витримані в російському стилі, неоштукатурені, і всі прикраси в них витесані з місцевого каменю і цегли.

У першій половині 1900-х років споруджено будівлю Облікового банку.

Проект будинку Софії Олексіївни Григор'євої був виконаний з використанням сучасних технологій:

будинок має залізобетонний каркас розроблений цивільним інженером В. І. Кундертом.

Юрій Дмитренко переміг у конкурсі на проєкт будівлі Селянського поземельного банку – значному і останньому відомому реалізованому проєкту архітектора.

Архітектурна спадщина Юрія Дмитренка включає ряд таких значних будівель в Одесі:

- Будинок політехнічного інституту (1896-1901) – величезна будівля, виконана в стилі неоренесансу з елементами українського бароко.

- Готель «Большой Лондон» (1896-1897) – розкішний

п'ятизірковий готель в стилі неоренесансу, оздоблений ажурними балконами та башточкою.

- *Будинок Євдокима Міхнова (1905-1907) – особняк в стилі модерн з елементами неокласицизму.*

- *Міський театр (1904) – будинок в стилі необароко, прикрашений численними статуями, скульптурними композиціями та декоративними елементами.*

- *Будинок Руссова (1909) – будівля в стилі модерн, яка зараз є резиденцією одеського губернатора.*

Будівлі, збудовані за проектами зодчого, є справжніми шедеврами архітектурного мистецтва і визнані пам'ятниками архітектури.

***

Україна має багату історію архітектури і численних видатних зодчих, які внесли значний внесок у розвиток архітектурного мистецтва не тільки в нашій країні, але й за її межами.

На жаль, на тлі звірств, скоєних російськими нелюдами проти українців, багато об'єктів культурної спадщини України були знищені, пошкоджені або потрапили під загрозу. Та ми віримо, що настане час відродження історично-архітектурних шедеврів. Адже з ними, як і з відомими творіннями мистецтва зодчих, можна познайомити не лише Україну, але й цілий світ!

Використані джерела

- ❖ Боліла, А. *Видатний зодчий Києва : До 130-річчя від дня народження П. Ф. Альошина (1881-1961). Календар знаменних і пам'ятних дат. 2011. № 1. С. 92-100.*
- ❖ Єгорова, З. *Відомі земляки: Павло Альошин. Голос України. 2019. 15 червня (№ 112). С. 10.*
- ❖ *Життя, віддане Києву : До 175-річчя від дня народження В.М. Ніколаєва (1847-1911). Календар знаменних і пам'ятних дат. 2022. № 1. С. 74-82.*
- ❖ Альошин Павло Федотович. Вікіпедія. URL: <http://surl.li/sywzuv> (дата звернення: 06.06.2024).
- ❖ Бекетов Олексій Миколайович. Вікіпедія. URL: <http://surl.li/wvxybm/> (дата звернення: 10.06.2024).
- ❖ Бекетов Олексій Миколайович. ХНУРЕ. URL: <https://nure.ua/branch/beketov-oleksij-mikolajovich> (дата звернення: 10.06.2024).
- ❖ *Видатні українські архітектори. Спільнота сайту zabytki.in.ua. URL: <https://zabytki.in.ua/community/> (дата звернення: 10.06.2024).*
- ❖ *Видатні одесити. URL: <http://surl.li/ozwrxg> (дата звернення: 10.06.2024).*
- ❖ *Вони будували Київ: Павло Альошин. ТиКиїв. URL: <https://tykyiv.com/people/voni-buduvali-kiyiv-pavlo-aloshin/> (дата звернення: 06.06.2024).*
- ❖ Григорович-Барський Іван Григорович. Вікіпедія. URL: <http://surl.li/zjzfcj> (дата звернення: 06.06.2024).
- ❖ Дмитренко Юрій Мелентійович Вікіпедія. URL: <http://surl.li/abalho> (дата звернення: 10.06.2024).
- ❖ *Майстер українського бароко: будівлі Івана Григоровича-Барського у Києві. Вечірній Київ. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/71281/> (дата звернення: 06.06.2024).*
- ❖ *Ніколаєв у Києві й навпаки: найвідоміші проекти архітектора. Projector Mag. URL: <https://prjctr.com/mag/nikolaev> (дата звернення: 03.06.2024).*
- ❖ Ніколаєв Володимир Миколайович. Вікіпедія. URL: <http://surl.li/ltrypr> (дата звернення: 03.06.2024).
- ❖ *100 Великих діячів культури України. Ніколаєв Володимир Миколайович (1847-1911 рр.). History. URL: <https://uahistory.co/book/100-great-figures-of-ukrainian-culture/10.php> (дата звернення: 01.04.2024).*

Дякуємо за увагу!

*Матеріал зібрала та впорядкувала
провідний бібліотекар
науково-технічної бібліотеки
Вінницького національного технічного
університету
Світлана ВАСЮТА*

library@vntu.edu.ua

*Вінниця
2024*